

VŠEHRD

LIST SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ VŠEHRD V PRAZE

První krok ku socialisaci dolů.

K. Pexidr.

(Dokončení.)

II.

Předmětem nejúpornější diskusse při anketě zástupců podnikatelů a zaměstnanců, která předcházela vydání těchto zákonů, byl požadavek dělníků, aby přiznán byl jim podíl na čistém zisku. Zde měl býti podle přání většiny dělnictva učiněn průlom do hradby soukromého vlastnictví podnikatela, neboť pojem socialisace ztotožňuje se často s právem zaměstnanců na jejich práci odpovídající a poměrný podíl na zisku. Celá myšlenka družstevnictví založena na axiomu, že čistý zisk po nezbytných odpisech na rezervní fondy, opravy závodů atd. má se dostati zaměstnancům. Nutno však uvážiti, že podíl na zisku sám o sobě, není socialisací, že ani vlastnictví dělníků nad výrobní prostředky jednoho závodu nebylo by socialisací, neboť na místě soukromého vlastnictví podnikatela nastupuje soukromé vlastnictví výrobního družstva dělníků, továrny neb státu, jde-li o sestátnění.¹⁾ Pojem socialisace předpokládá úplnou změnu dnešního právního řádu, úplně novou úpravu hospodářských stavů, neboť při částečné přeměně, na př. socialisační úpravou výrobního processu, budou konsumenti podniky, jsoucími ve vlastnictví zaměstnanců, stejně vykořisťováni, jako tomu může býti dnes, soukromými podnikateli. Podle orthodoxního marxismu je účast na zisku jen paliativním prostředkem, který má zájmově připoutati dělnictvo na nynější společenský řád a oddáliti jeho přeměnu. Pravá socialisace vyžaduje podřízení zájmů, nejen jednotlivce, ale i zájmů dělníků jednoho závodu, zájmů producentů i konsumentů, zájmům celku. Dělníkovi, nemá-li, jak prakticky možno pozorovati při prospívajících výrobních družstvech, státi se zrovna tak nedůtklivým, jako soukromý podnikatel, nesmí se dostati celé

¹⁾ Fleischner: cit. spis.

hodnoty jeho práce. Podíl na zisku, neb dělníkovo vlastnictví výrobních prostředků určitého oboru podnikání, mělo by za následek, že bezohledná soutěž jednotlivců se všemi následky (nadprodukce, nedostatek kontroly), vystřídána by byla, zápasem továren, podniků, přeseďších do vlastnictví zaměstnanců. A tak O. Neurath, národohospodářský teoretik německý, žádá, když výtýčuje konstrukci socialistické společnosti odstranění každého podílu dělníků a zřízenců, na zisku závodu.²⁾ Pouze celek, veřejnost má právo na část zisku, kterého se použije k obecnému dobru, neboť čím užší okruh interessentů na zisku, tím větší zaujatost jich proti ostatním. To ovšem předpokládá obrazně řečeno, socialisaci nitra, tedy subordinaci vlastních zájmů prospěchu celku. Marxismus svým podobenstvím, že v lůně společnosti dnešní zraje útvar nové socialistické společnosti a že nelze tento proces urychlit umělými opatřeními, staví se ovšem proti dobrovolné, částečné socialisaci i dokonce nějakému podílu na zisku. Všechno toto popírání a zmenšování důležitosti postupné přeměny dnešního společenského útvaru nebrání nijak, aby se za pomoci zákonodárství připravovala změna, která nastává zvolným vsakováním nových prvků do dnešního útvaru soukromého vlastnictví. Je zřejmo, jaký obrat nastává, když může v Německu vydán býti rámcový zákon o socialisaci (z 3. března 1919), v němž se prohlašuje, že říše je oprávněna převést do společného hospodářství podniky k socialisaci vhodné a upravit výrobu i distribuci hospodářských statků ve formě veřejného hospodářství.

Tak dlužno též přiznati zásadní význam ustanovení našeho zákona z 25./II. 1920 sb. z. a n. č. 143 o podílu zaměstnanců, při hornictví na čistém zisku. Podíl stanoven 10 procenty. Tato výše je výsledkem dohody mezi požadavkem dělníků, kteří chtěli nejméně 10% a podnikatelů, kteří byli ochotni povolití nejvíce 10%. (Důvodová zpráva.) Ustanovení o podílu vztahuje se na podniky, kde je podniková rada (aspoň 100 zaměstnanců), která určuje číselně výši podílu (§ 3. zák. č. sb. a n. 143). Při menších podnicích podnikatel sprostředn není. Odvádí příslušný 10% podíl podle dohody se závodní radou.

Rozdělení podílu vyhraženo revírní radě, aby nedošlo ku kolisi se zájmy celku hornického osazenectva, kdyby jím disponovali zaměstnanci jeho závodu. Zde tedy přiblížilo se tvrzení teorie socialismu, že ziskem mají nakládati nejen interesovaní, ale celek. Podílu na čistém zisku použije se pro obecně prospěšná zařízení zaměstnanců, neboť, kdyby se rozdělil mezi zaměstnance, byl by v poměru ku jejich mzdě nepatrný. Ti, kdož domnívají se, že kvota čistého zisku na ně připadající, byla by zvlášť vydatná, dočkali by se tedy vystřízlivění těchto přehnaných nadějí. Správně podotýká důvodová zpráva k návrhu těchto zákonů, že jedná se o věc zásadní a nejen o finanční prospěch.

²⁾ Fleischner: cit. spis.

Hospodaření vytěženým uhlím vyhrazeno je dle zákona z 9. dubna 1920 čís. 260 sb. z. a n. ministerstvu veřejných prací, které upravuje je v dohodě se zvláštním poradním orgánem — uhelnou radou. V uhelné radě zastoupeni jsou, kdož mají důvodný zájem na hospodaření s uhlím, tedy podnikatelé, zaměstnanci, konsumenti, zástupci meziobchodu a provozu. (§ 8. cit. zak.) Jmenuje je ministro veřejných prací. Působnost uhelné rady je hlavně iniciativní. Podává návrhy o způsobu hospodaření s uhlím, o dodávacích podmínkách, o zásadách pro spotřebu, navrhuje výši těžby a odbytiště dolů, maximální zisk a ceny uhlí. Je to velmi rozsáhlá činnost, již uhelná těžba postavena pod důkladný vliv státní. Pro poměry u nás je příznačným, že socialisace má být sestátněním. Pochybnosti o účinnosti hospodaření státního, k němuž, by sestátněním se došlo, jeví se už v známém zákoně z 9. dubna, když se praví, že ministerstvo veřejných prací může přenést právo hospodařiti uhlím na společnosti rázu obchodního. Pro menší obvody (při uhelných inspektorátech) zřizují se uhelné výbory, obdobného složení jako uhelná rada a vybavené iniciativním právem o věcech uhelného hospodaření v jejich revíru.

V poslední době byly podány Národnímu shromáždění se strany českých socialistických stran dva návrhy sestátnění dolů. Tato myšlenka není právě novou. Tak v Německu jednalo se o ní velmi živě, zvláště po velké hornické stávce r. 1889, kdy se ukázalo, jak eminentní význam na nerušený chod hospodářského ústrojí státu má zajištěná uhelná těžba. V teorii panovala nerozhodnost, zda doporučiti sestátnění, neb jen sesílený vliv státní. Rozhodnouti se v praxi pro jeden z těchto požadavků stalo se akutním tím spíše, čím více pokračovala kartelisace soukromého podnikání. Tehdy původně ovšem z pohnutěk jen obranných počaly se v uhelném území rýnsko-westfálském tvořiti kartely.³⁾ První takový spolek pro podporu horních zájmů vzniká r. 1858 a měl především pečovati o rozšíření odbytišť hájením zájmů producentů proti ziskům zákonodárství.⁴⁾ Teprve později přichází v kartelech otázka vlivu na určování cen. Zřizováním prodejních kanceláří pro členy kartelu omezována přehnaná soutěž. Vedle této technické koncentrace postupovala splýváním malých podniků ve velké akciové společnosti koncentrace finanční. Tím stávají se tato sdružení výrobců vlivným činitelem a jak Schmoller poznamenává, již tím, že slouží obecným potřebám a zasahují na celá území, nabývají veřejného charakteru. Pro toto a pro monopolní určování cen je třeba, aby zájem veřejnosti proti nim byl chráněn. Aleatorní ráz hospodářského podnikání, kartelísací se zmenšuje, neboť regulací nabídky se strany kartelů se ceny stabilisují. Aby pronikavý vliv uhelných kartelů nebyl na úkor rovnováhy hospodářských sil, je stát nucen proti

³⁾ Winter: Kartely.

⁴⁾ Hückinghaus: Die Verstaatlichung der Steinkohlenbergwerke.

jejich moci namnoze protichůdné se zájmy státními, vydati ochranná opatření, vrcholící ve zveřejnění. „Nemusí,“ jak píše Hückinghaus, „zásah státu vésti k plnému sestátnění této industrie, nýbrž ku zvláštním podnikům, regulovaným státem, družstevně organizovaným ústavům, nuceným závodním družstvům, aneb jak se všechny ty ústavy jmenují, v něž přetvoření se má uskutečnit.“

Vidíme, že ani dnes návrhy, podané německou socialisační komisí, neradí sestátniti uhelnou těžbu, ač v Prusku státní doly, dosud jsou výnosny.⁵⁾ V naší republice pak autokratické postavení státu v otázce hospodaření uhlím, vedle něhož uhelné radě ponechán pouze hlas konsultativní, má býti sesíleno přenesením vlastnictví dolů na stát. Není nepochybné, zda zveřejnění dolů odůvodněné významem uhelné produkce může býti řešeno nejrationelněji sestátněním? Nehledě k tomu, že položky v rozpočtu z výdělečných příjmů státu (železnic, domén, pošt atd.), jimiž se mají sestátněním státi i doly, jsou nepatrné u srovnání s jinými příjmovými položkami, na př. nepřímými daněmi, dále, že některé původně výdělečné příjmy státní jsou pasivní, je patrné, že státním uhelným hospodářstvím při těžkopádnosti byrokratického aparátu a stejném nezájmu dělnictva na prospívání podniku státního jako soukromého se jeden z hlavních předpokladů socialisace — zvýšení výroby — nesplní. V Německu proto proniká snaha omeziti při úpravě hospodaření s uhlím vliv státu na minimum a přenechati rozhodování samostatnému orgánu — říšské uhelné radě, která vypravena je výkonnou prací a nejen poradní, jako ta dnešní naše. Německá říšská uhelná rada zřízená zákonem z 23. března 1919 řídí a upravuje uhelné hospodaření spolu se syndikátem výrobců. Stát vyhrazuje si jen dozorčí právo. Dva návrhy podané letos německou socialisační komisí rovněž nedoporučují formu sestátnění. První návrh ponechává vlastnictví dolů na přechodnou dobu ještě majitelům, omezuje jen jejich akční volnost a svěčuje hospodaření s uhlím pouze říšské uhelné radě, odstraniv syndikáty výrobců, které přerostly dnešní radě přes hlavu. Druhý důsledný socialisační návrh chce okamžitou socialisaci, kde by podnikatelé byli odškodněni zúročitelnými obligacemi. Zavádí autonomisaci uhelného podnikání, jež bylo by řízeno zájemníky z kruhů producentů i konsumentů. Na místě podnikatelově nastoupili by zástupci obou těchto skupin, sdružení v říšské uhelné radě s direktoriem, co výkonným orgánem značně akční nezávislosti. Subjektem majetkových práv, zastoupeným těmito orgány je celý národ. Tedy je to nationalisace, nikoliv sestátnění.

Dle návrhů podaných českými sociálními demokraty (Tayerle a soudr.) a českými socialisty (Vrbenský a soudr.) mají podobné orgány, uhelná rada a ředitelství s generálním ředitelem v čele, řídit těžbu a rozdělení uhlí a vykonávati vlastnická oprávnění jménem státu. Podniky mají se podle sociálně-demokratického návrhu

⁵⁾ Eheberg: Finanční věda.

vyvlastniti jen s částečnou náhradou, kdežto u návrhu českých socialistů výše náhrady klesá podle ceny podniku.⁶⁾

Dojde-li u nás ku sestátnění dolů, může konec konců samotný fakt, že vlastníkem je stát na místě národa jako celku (německý návrh) býti vedlejší, v tom případě, když uhelné radě ponechá se dostatečná volnost, aby mohla, majíc vhodné říditelství, přizpůsobiti se pružně měnivým poměrům světového trhu a nebyla vázána státním úřednickým aparátem, nýbrž mohla zjednaním si technicky a obchodně vzdělaného úřednictva zvýšiti výkonnost důlní těžby.

Politické strany jako právnické osoby.

Zdeněk Peška.

(Dokončení.)

III.

(Lex ferenda.)

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá jasně neudržitelný stav současných zákonů. V komplexu zákonů, jichž pramenem autority je Československá republika, je zaujato dvojí stanovisko k politickým stranám. První se opírá o zákonodárství rakouské, převzaté zák. z 28. října 1918, a je vyjádřeno zákonem občanským (§ 26) a t. zv. politickými zákony spolkovými (na které se odvolává obč. zákon). Na druhé jsou zákony organisující Československou republiku, které přisuzují politickým stranám značnou důležitost, ba celou samostatnou činnost. Tento rozpor je třeba vyrovnati nějakým způsobem. Vyrovnání je možno, neboť zde nejde o zásadní rozpor. Politické strany nejsou spolkem, který by byl nedovolený na základě občanského zákona. („Nedovolené společnosti jsou ty, které politickými zákony zvláště jsou zakázány, nebo porušují veřejně bezpečnost, veřejný pořádek nebo dobré mravy.“) Je sice myslitelná u politických stran — a také skutečně se tu a tam praktikuje — činnost uvedená v zákoně jako porušení bezpečnosti a veřejného pořádku. Nicméně normální činnost politických stran neobsahuje tento druh činnosti, jde spíše o zájmy výminečné. A naše parlamentní zákony zřejmě rovněž mají na mysli zcela klidný normální vývoj politického života, jak se srovnává s pojmem parlamentarismu. Pokud se týče nyní platného zákona o právu společovacím z 15. dubna 1867 č. 134 ř. z., nedokazuje sice zásadně existenci politických stran, ale omezeními pro spolky a zvláště spolky politické znemožňuje nepřímou existenci politických stran, jak bylo výše ukázáno. Padají zde zejména v praktickém životě na váhu § 32 a za dnešních poměrů § 30. Politické strany jsou útvary příliš svérázné, než aby bylo možno je vtěsnati do vše-

⁶⁾ Fleischner: cit. spis. str. 150 a násl.